

## رابطه کانون کنترل و مسئولیت‌پذیری اجتماعی با میانجی‌گری اخلاق

### حرفه‌ای در بین معلمان ابتدایی شهری<sup>۱</sup>

زهرا قموشی<sup>۲</sup>، سید محمد میرکمالی<sup>۳</sup>، زهرا احتشام<sup>۴</sup>

#### چکیده

پژوهش حاضر باهدف بررسی رابطه کانون کنترل و مسئولیت‌پذیری اجتماعی با میانجی‌گری اخلاق حرفه‌ای انجام‌شده است. روش پژوهش توصیفی-همبستگی و از نوع مدل‌یابی معادلات ساختاری بوده است. جامعه پژوهش شامل کلیه معلمان ابتدایی ناحیه یک و دو شهری (۱۱۶۰ نفر) بوده است. حجم نمونه از طریق فرمول کوکران، ۲۱۸ نفر تعیین شد. روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب می‌باشد. برای جمع‌آوری داده‌ها از پرسش‌نامه کانون کنترل با پایایی ( $\alpha=0/84$ )، اخلاق حرفه‌ای با پایایی ( $\alpha=0/96$ ) و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ( $\alpha=0/91$ ) استفاده شد که روایی محتوایی آنها با استفاده از نظرات متخصصان بررسی و تأیید گردید. همچنین روایی سازه پرسشنامه‌ها نیز با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی بررسی و تأیید گردید. یافته‌ها نشان داد، از میان مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای، مولفه عدالت و مولفه مسئولیت‌پذیری قابلیت پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی را داشته است. مدل‌یابی معادلات ساختاری نیز حاکی از تأثیر کانون کنترل بر اخلاق حرفه‌ای ( $\gamma=0/50$ ) و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ( $\beta=0/14$ ) بوده است. همچنین اخلاق حرفه‌ای به‌طور مستقیم بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی ( $\beta=0/54$ ) تأثیرگذار بوده است. نهایتاً، کانون کنترل، با میانجی‌گری اخلاق حرفه‌ای بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی ( $\gamma=0/06$ ) تأثیرگذار بوده است. نتایج نشان داد، مسئولیت‌پذیری اجتماعی معلمان ریشه در حاکمیت اخلاق حرفه‌ای بر بینش، منش و کنش آنان که خود ناشی از وضعیت کانون کنترل (درونی یا بیرونی) افراد دارد. بنابراین اگر معلمان مسئولیت اعمال خود را بپذیرند و موفقیت‌ها و شکست‌ها را به عوامل درونی نسبت دهند، در مسیر اخلاق حرفه‌ای حرکت کرده و نه تنها ملیس به اخلاق در بعد الهی و فردی خواهند بود، بلکه نسبت به دیگران و محیط پیرامون خود احساس مسئولیت خواهند کرد.

**واژگان کلیدی:** اخلاق حرفه‌ای، آموزش و پرورش، کانون کنترل، مسئولیت‌پذیری اجتماعی، معلمان.

<sup>۱</sup> تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱/۲۷ - تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۶/۹

<sup>۲</sup> دانشجوی دکترا گروه مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران،

ایران. z.ghamooshi91@ut.ac.ir

<sup>۳</sup> نویسنده مسئول: استاد تمام مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

<sup>۴</sup> دانشجوی دکترا گروه مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

## The relationship between the Locus of control and social responsibility with the mediation of professional ethics among elementary school teachers in Shahr-e-Rey

Zahra Ghamooshi<sup>1</sup>, Seyed Mohammad Mirkamali<sup>2</sup>, Zahra Ehtesham<sup>3</sup>

The present study aims to investigate the relationship between the locus of control and social responsibility with the mediation of professional ethics among elementary school teachers in Shahr-e-Rey. The research method was descriptive-correlation and structural equation modeling. The research population included all elementary school teachers of the first and second districts of Shahr-e-Rey (1160 people). The sample size was determined by Cochran's formula, 218 people. The stratified sampling method is proportional. To collect data, the control locus questionnaire with reliability ( $\alpha = 0.84$ ), professional ethics with reliability ( $\alpha = 0.96$ ) and social responsibility ( $\alpha = 0.91$ ) was used, whose content validity was checked using experts' opinions. And it was confirmed. Also, the construct validity of the questionnaires was checked and verified using confirmatory factor analysis. The findings showed that among the components of professional ethics, the component of justice and the component of responsibility had the ability to predict social responsibility. Structural equation modeling has also indicated the effect of locus of control on professional ethics ( $\gamma=0.50$ ) and social responsibility ( $\beta=0.14$ ). Also, professional ethics have directly influenced social responsibility ( $\beta=0.54$ ). Finally, locus of control has been influential on social responsibility ( $\gamma=0.06$ ) through the mediation of professional ethics. The results showed that the social responsibility of teachers is rooted in the rule of professional ethics on their vision, behavior and action, which itself is caused by the situation of the locus of control (internal or external) of people. Therefore, if teachers accept responsibility for their actions and attribute successes and failures to internal factors, they will move in the direction of professional ethics and will not only be clothed with ethics in the divine and personal dimension, but also towards others and They will feel responsible for their surroundings.

**Keywords:** professional ethics, education, locus of control, social responsibility, teachers.

---

<sup>1</sup>. Phd student of Educational Management, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Tehran University, Tehran, Iran.

<sup>2</sup>. Author: Full Professor of Educational Management, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Tehran University, Tehran, Iran.

<sup>3</sup>. Phd student of Educational Management, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Tehran University, Tehran, Iran.

## مقدمه

انسان در برابر خدای خویش و جامعه، افراد خانواده، اطرافیان و حتی در مقابل خویش مسئول است. تأکید فراوان متون دینی و روایات معصومین علیهم السلام بر محاسبه اعمال و رفتارها از همین ویژگی مسئولیت‌داری انسان نشأت می‌گیرد. از همین رو انسان نه تنها موظف به ساختن و تهذیب خود است بلکه در برابر جامعه نیز مسئول است (کریمی، ۱۳۹۰) به گونه‌ای که امیرالمؤمنین علی<sup>(ع)</sup> در خطبه ۱۶۷ می‌فرماید: از خدا بترسید، و تقوا پیشه کنید، زیرا شما در پیشگاه خداوند، مسئول بندگان خدا، و شهرها، و خانه‌ها و حیوانات هستید<sup>۱</sup> (نهج البلاغه دشتی، ۱۳۸۶).

مسئولیت‌پذیری اجتماعی<sup>۲</sup> از مفاهیم جدید عصر حاضر شناخته می‌شود که در کشور ما نیز چند سالی است به این مفهوم البته در قالب مفهوم توسعه پایدار به‌عنوان اهداف توسعه هزاره توجه شده است (شافعی و احمدی، ۱۳۹۲). مسئولیت‌پذیری در تعلیم و تربیت به‌عنوان یک اصل تربیتی معرفی شده و فرد در قبال شرایط به‌جای پیروی از فشارهای بیرونی از الزامات درونی تبعیت می‌کند، این پیروی از الزامات درونی را احساس مسئولیت یا احساس تکلیف می‌دانند (باقری، ۱۳۸۷؛ به نقل از احمدی آخوومه و همکاران، ۱۳۹۲). نظام جمهوری اسلامی ایران برای دستیابی به اهداف اسناد بالادستی همچون افق چشم‌انداز، سند تحول بنیادین کشور، سیاست‌های کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش کشور و سایر اسناد، نیازمند الزامات و مقدمات خاصی است. یکی از این موارد، توجه به موضوع مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. در سازمان‌های آموزشی معلمان، به‌عنوان کارگزاران اصلی در به ثمر رسیدن اهداف نظام تأثیر به‌سزایی دارند (نوربخش و راشدی، ۱۳۹۳). بدون شک معلم در تمام نظام‌های آموزشی دارای نقش کلیدی و اثرگذار است و انتظار جامعه از مدرسه و معلم این است که جوانانی را برای زندگی واقعی در جامعه فردا آماده کند. لذا دانش، مهارت و توانایی‌های زنان و مردان آینده به دانایی، صلاحیت، تلاش و احساس مسئولیت معلمان امروز بستگی دارد (قهرمانی، ۱۳۸۳) بنابراین بسیار مهم و حیاتی است که شایسته‌ترین افراد که دارای حس مسئولیت‌پذیری‌اند برای حرفه معلمی به کار گمارده شوند (سبحانی‌نژاد و زمانی‌منش، ۱۳۹۱). از این رو معلمان نقطه آغاز تحول در مسئولیت‌پذیری اجتماعی در آموزش و پرورش هستند و رفتار معلم و مسئولیت‌پذیری معلم نیز تأثیر شگرف بر جامعه دانش‌آموزی دارد (نیکزاد،

۱. اتَّقُوا اللَّهَ فِي عِبَادِهِ وَ بِلَادِهِ فَإِنَّكُمْ مَسْئُولُونَ حَتَّىٰ عَنِ الْبِقَاعِ وَ الْبِهَائِمِ.

۲. Social Responsibility

۱۳۹۳). تربیت شهروند مسئولیت‌پذیر، از مدت‌ها قبل، یکی از اهداف مهم تعلیم و تربیت بوده است، ولی معلمان و مدارس در توسعه مهارت‌های شهروندی کوتاهی نموده‌اند (ریچارد راتستاین و ربکا جاکوسین<sup>۱</sup>، ۲۰۰۹). براساس مطالعاتی که پیرامون این مسئله در داخل کشور انجام شده است، میزان مسئولیت‌پذیری جوانان در جامعه‌های آماری متفاوت در کشور ما در حد متوسط و یا پایین‌تر از متوسط است (خدابخشی و عابدی، ۱۳۸۸؛ ناظری، ۱۳۸۸؛ طالبی و خوشبین، ۱۳۹۱؛ سروش، ۱۳۹۱؛ به نقل از خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۹۳). همین حد پایین مسئولیت‌پذیری در جامعه ما به مشکلات متعددی دامن زده است که از جمله آن‌ها می‌توان به کاهش اعتماد اجتماعی، بی‌تفاوتی سیاسی، بی‌تفاوتی زیست‌محیطی، بی‌تفاوتی اجتماعی، و ستیز و جدال در بین نوجوانان و جوانان و همچنین رابطه ستیزآمیز آنان با والدین اشاره کرد. درحالی‌که نوجوانان و جوانان در خانواده و مدرسه مسئولیت‌پذیری را یاد می‌گیرند (خواجه‌نوری و همکاران، ۱۳۹۳). این مسائل می‌تواند حاکی از آن باشد که احتمالاً معلمان به‌عنوان الگوی دانش‌آموزان دارای حس مسئولیت‌پذیری نبوده‌اند.

بخشی از حرفه معلمی جنبه اخلاقی دارد و تحقق مسئولیت‌های تربیتی معلم نیازمند پایبندی او به اصول و قواعد اخلاق حرفه‌ای<sup>۲</sup> معلمی است (صفایی مقدم و همکاران، ۱۳۹۵). سازمان‌ها من جمله نظام آموزشی با رعایت کردن و مبنا قرار دادن استانداردها و اصول اخلاق حرفه‌ای در جهت ارتقای مسئولیت اجتماعی، بسترهای لازم را فراهم می‌نمایند (شاهین‌مهر و حسنی، ۱۳۹۴). قاسم‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که برای افزایش احساس پاسخگویی و مسئولیت اجتماعی معلمان می‌بایست متمرکز بر اخلاق حرفه‌ای و سازمانی باشند. بنابراین به نظر می‌رسد یکی از راه‌های فائق آمدن بر چالش مسئولیت‌پذیری، اخلاق حرفه‌ای می‌باشد (شاهین‌مهر و حسنی، ۱۳۹۴). البته یکی از اساسی‌ترین چالش‌های مدیران کارآمد در سطوح مختلف، چگونگی ایجاد بسترهای مناسب برای عوامل انسانی شاغل در تمام حرفه‌هاست تا آن‌ها با حس مسئولیت و تعهد کامل به مسائل در جامعه و حرفه خود به کار بپردازند و اصول اخلاقی حاکم بر شغل و حرفه خود را رعایت کنند. به باور آن‌ها این‌گونه رفتارها ناشی از ویژگی‌های افراد و محیط کاری آن‌هاست. افراد در محیط کار برخی تمایلات رفتاری را از خود بروز می‌دهند. پژوهش‌ها بر کانون کنترل به‌عنوان یک ویژگی شخصیتی مؤثر بر موفقیت و شکست کارکنان اشاره دارند (نوری‌خش و راشد، ۱۳۹۳). کانون

<sup>1</sup> . Richard Ratstayn and Rebecca Jakvsbn

<sup>2</sup> . Professional Ethics

کنترل<sup>۱</sup> یکی از مفاهیم ویژه و مهم در نظریه یادگیری اجتماعی و یکی از ویژگی‌های شخصیتی است که تأثیر مهمی بر شیوه تفکر و رفتار افراد می‌گذارد. شواهد پژوهشی نشان می‌دهد بسیاری از مسائل و مشکلات انسان‌ها ناشی از کانون کنترل بوده است (عمیدی مظاهری، ۱۳۹۲).

مسئولیت اجتماعی منجر به انسجام اجتماعی و به‌عنوان عاملی مهم برای ارضای نیازهای اعضای جامعه می‌باشد به همین دلیل به‌عنوان یکی از متغیرهای تأثیرگذار مهم بر سازمان پژوهش آن ضروری گردید و خلأ پژوهشی آن به‌خصوص در نظام آموزشی و معلمان که وظیفه خطیر تربیت نیروی انسانی جامعه را به عهده دارند احساس می‌شود. در نظام آموزشی ما و نقش بسیار مهم معلم در راستای تربیت افراد جامعه، داشتن تعهد و مسئولیت اجتماعی معلمان ضروری و حیاتی به نظر می‌آید. لذا باید به آن بیشتر توجه کرد زیرا مسئولیت‌پذیری معلمان منجر به انسجام بین نظام آموزشی با جامعه، دانش‌آموزان و تمامی کسانی که در این میان درگیر هستند، می‌شود، مسئولیت اجتماعی منجر به تعهدات اخلاقی معلمان برای به انجام رسانیدن درست و دلسوزانه وظایفشان می‌شود (قنبری و بهرامی‌یسار، ۱۳۹۵). از همین رو پژوهش حاضر درصدد بررسی کانون کنترل و مسئولیت‌پذیری اجتماعی معلمان با میانجی‌گری اخلاق حرفه‌ای می‌باشد.

مسئولیت اجتماعی شرکتی جامع‌ترین و درعین حال مبهم‌ترین مفهوم در حوزه پژوهش‌های کسب‌وکار و جامعه است. مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها توسط مک ویلیامز و سیگل<sup>۲</sup> (۲۰۰۱) تعریف شده است به‌عنوان "اقداماتی که به نظر می‌رسد برای پیشبرد اهداف اجتماعی، فراتر از منافع شرکت و اینکه به‌واسطه قانون تقاضا شده است" (مک کارتی و همکاران<sup>۳</sup>، ۲۰۱۷). دو دیدگاه در مورد نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت‌ها در توسعه پایدار وجود دارد که دیدگاه اول معتقد است که شرکت‌ها در قالب بازار رقابتی و چارچوب قانون می‌توانند به توسعه پایدار منجر شوند درحالی‌که دیدگاه دوم اعتقاد دارد که شرکت‌ها از طریق تحمیل هزینه‌هایی به جامعه (مثل ایجاد آلودگی هوا) از توسعه پایدار می‌کاهند. این تناقضات همچنان ادامه دارد و از همین رو پژوهشگران مدیریت و علوم اجتماعی در حال تحقیق و بررسی هستند (لدوی و لیل فیلو، ۲۰۰۹)<sup>۴</sup>. سایهیم<sup>۱</sup> (۲۰۱۳) می‌گوید، مسئولیت اجتماعی

1 . Locus of Control

2 . Mc Williams & Siegel

3 . McCarthy et al

4 . Idowu & Leal Filho

آموزش و پرورش یک فرایندی است که به موجب آن به کل جامعه منتقل می‌شود تا درخور ارزش‌ها، سنت‌ها و مهارت‌ها و هنجارهای فرهنگی نسل آینده باشد. خدمات یادگیری عمل خوب و موفقیت تحصیلی را ترویج می‌نماید. سازمان‌های ای اس آر<sup>۲</sup> اهداف خود را این‌گونه تدوین نموده‌اند که مسئولیت‌پذیری اجتماعی معلمان به‌عنوان یک موسسه خصوصی فعالیت می‌کنند که رهبری در اصلاحات مدرسه را انجام می‌دهند و اهداف آنان توسعه منابع آموزشی و مشاوره حرفه‌ای برای همه از بزرگسالان تا مهدکودک را دربرمی‌گیرد و سعی در کاهش نابرابری‌های آموزشی و تسهیل دسترسی برابر به آموزش باکیفیت و فرصت‌هایی برابر برای دانش‌آموزان را دارند. ای اس آر، حمایت منظمی از ساخت مدارس برای ایجاد یک محیط یادگیری مطلوب و دست‌یابی همه دانش‌آموزان به موفقیت تحصیلی را رهبری می‌کند در ضمن به دانش‌آموزان در توسعه مهارت‌های عاطفی و اجتماعی و پرورش مسئولیت اجتماعی آنان کمک می‌نماید (نیکزاد، ۱۳۹۳). بیان این نکته حائز اهمیت است که «اغلب نظریه‌های مربوط به مسئولیت اجتماعی بنگاهی و رویکردهای مرتبط، بر یکی از این جنبه‌ها تمرکز نموده‌اند: اقتصاد، سیاست، یکپارچگی اجتماعی و اخلاق» (گاریگا و مله<sup>۳</sup>، ۲۰۰۴؛ به نقل از وارکوویز و همکاران<sup>۴</sup>، ۲۰۱۳؛ شفایی، ۱۳۹۵).

مطالعه اخلاق کسب‌وکار در نیمه دوم قرن بیستم مورد توجه علوم انسانی قرار گرفت، چرا که رعایت ارزش‌های اخلاقی در هر یک از ابعاد زندگی بشر یکی از مهم‌ترین راه‌های حفظ و ارتقاء سلامت زندگی افراد اجتماع است (نصیری ولیک بنی و نویدی، ۱۳۹۵). قراملکی (۱۳۸۲) عنوان می‌کند که اخلاق حرفه‌ای بر دو امر تمایز اما مرتبط اطلاق می‌شود: گاهی اخلاق حرفه‌ای را در کسب‌وکار، مدیریت اجرایی و محیط عینی حرفه مطرح می‌کنیم و عملکرد اخلاقی در کسب‌وکار را مورد بررسی قرار می‌دهیم و گاهی مراد از آن شاخه‌ای از دانش بشری است که نظام‌دار و روشمند در مراکز آموزشی و پژوهشی رشد می‌یابد. دانشی که به‌صورت تخصصی به تحلیل مسائل اخلاقی در حرفه کسب‌وکار می‌پردازد. درنهایت میرکمالی (۱۳۹۲) در تعریفی جامع از اخلاق حرفه‌ای، معتقد است که اخلاق حرفه‌ای مجموعه‌ای از وظایف، استانداردها، اصول و الزامات اخلاقی - ارزشی در رابطه با مشاغل هستند که عملکرد، رفتار و روابط شاغلین را از نظر میزان درستی یا نادرستی مورد ارزیابی قرار می‌دهند.

1. Sihem

2. ESR

3. Garage and Mela

4. Varquez et al

کانون کنترل به نگرش یا اعتقاد افراد در این که آیا برسرنوشت خود تسلط دارند یا خیر برمی گردد (میرکمالی، ۱۳۹۳). کانون کنترل، خصیصه‌ای شخصیتی است که ابتدا توسط راتر<sup>۱</sup> (۱۹۶۶) در راستای تئوری یادگیری اجتماعی مطرح شد. راتر کانون کنترل را عبارت از انتظار کلی فرد از نتایج یک رویداد تعریف می‌کند که یا در درون و یا در فراسوی (بیرون) کنترل و فهم شخصی وی وجود دارد (مسعودنیا، ۱۳۸۶؛ به نقل از قهرمانی و همکاران، ۱۳۹۰) به عبارتی کانون کنترل اشاره حوزه‌ای دارد که افراد عوامل درونی یا بیرونی را بر پیامدهای موردنظر خود مؤثر می‌دانند. عوامل درونی به‌عنوان باور به مهارت‌ها و توانایی خود در کنترل زندگی تعریف شده است. درحالی‌که عوامل بیرونی به‌عنوان باور بر بدیهی بودن محدودیت‌های محیطی و قدرت دیگران در کنترل زندگی خود می‌دانند (رن و همکاران<sup>۲</sup>، ۲۰۱۷).

قنبری و بهرامی یسار (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان "مسئولیت‌پذیری اجتماعی (مطالعه موردی معلمان مدارس ابتدایی شهر همدان)" و به روش همبستگی انجام دادند. نتایج نشان داد که میانگین مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مؤلفه‌های آن در مدارس ابتدایی شهر همدان بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. پیران و ناستی‌زایی (۱۳۹۵) پژوهشی با عنوان "رابطه سرمایه فکری و مسئولیت‌پذیری اجتماعی با رفتار اخلاقی اعضای هیأت علمی" به روش همبستگی در بین اعضای هیأت علمی دانشگاه سیستان و بلوچستان انجام دادند. نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که مسئولیت‌پذیری اجتماعی ۲۵.۹ درصد از واریانس رفتار اخلاقی را تبیین می‌کند. با ارتقای سرمایه فکری و مسئولیت‌پذیری اجتماعی اعضای هیأت علمی می‌توان انتظار بهبود رفتار اخلاقی آنان را داشت. شاهین‌مهر و حسنی (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان "مدل‌یابی روابط بین اخلاق حرفه‌ای و مسئولیت‌اجتماعی با پاسخگویی سازمانی" به روش همبستگی و در بین کلیه کارکنان سازمان توزیع برق شهرستان ارومیه انجام دادند. نتایج نشان داد که بین اخلاق حرفه‌ای و مسئولیت‌اجتماعی و همچنین بین مسئولیت‌اجتماعی و پاسخگویی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود داشت. با توجه به نتایج پژوهش، سازمان‌ها با افزایش توجه به مباحث اخلاقی که ارتقای مسئولیت‌اجتماعی را به دنبال خواهد داشت، گامی در ایجاد، حفظ و بهبود پاسخگویی سازمانی خواهند برداشت. حاج‌خزیمه (۱۳۹۴) پژوهشی تحت عنوان "بررسی رابطه بین اخلاق حرفه‌ای معلمان و سلامت‌سازمانی در مدارس ابتدایی پسرانه دولتی شهر تهران" به روش همبستگی انجام داد. یافته‌ها نشان داد که وضعیت کلیه مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای به‌غیراز مؤلفه عدالت که در حد متوسط میانگین فرضی بود بقیه مؤلفه‌ها بالاتر از میانگین فرضی

1. Rutter

2. Ren et al

بودند. همچنین برزگر بفرویی و اربابی (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان "رابطه بین منبع کنترل و تنیدگی شغلی با رضایت شغلی در معلمان و کارکنان مدارس استثنایی" به روش توصیفی-همبستگی و در بین کلیه معلمان و کارکنان مدارس استثنایی شهرستان ایران شهر انجام دادند. نتایج نشان داد که ۵۱.۲ درصد معلمان دارای کنترل درونی و ۴۸.۸ درصد دارای کنترل بیرونی بودند. ملکی و کریمی (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان "بررسی رابطه بین منبع کنترل (بیرونی و درونی) و فرسودگی شغلی معلمان شهرستان محمودآباد" به روش توصیفی و از نوع همبستگی در بین کلیه معلمان شهرستان محمودآباد انجام دادند. داده‌های حاصل از آزمون  $t$  بین میانگین نمرات منبع کنترل درونی و بیرونی تفاوت معناداری را نشان دادند. قاسم‌زاده و همکاران (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان "رابطه اخلاق حرفه‌ای با مسئولیت اجتماعی و پاسخگویی فردی: نقش میانجی‌گر فرهنگ خدمتگزاری" در بین معلمان شهر جوانرود و به روش همبستگی انجام دادند. نتایج نشان داد که اخلاق حرفه‌ای با مسئولیت اجتماعی، دارای رابطه مثبت و معنی‌دار است. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که اخلاق حرفه‌ای به‌طور مستقیم باعث افزایش سطح مسئولیت اجتماعی و پاسخگویی فردی در معلمان می‌شود. نودهی و همکاران (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان "رابطه خودکنترلی و منبع کنترل با تعهدسازمانی در کارمندان اداره آموزش و پرورش سبزوار" با روش همبستگی پیرسون و در بین کارمندان آموزش و پرورش شهر سبزوار انجام دادند. نتایج نشان داد منبع کنترل و خودکنترلی با هر یک از ابعاد سه‌گانه تعهدسازمانی نیز رابطه مثبت و معنادار بود. نوربخش و راشدی (۱۳۹۳) پژوهشی با عنوان "روابط کانون کنترل درونی و بیرونی و رفتار اخلاقی با رضایت شغلی" به روش توصیفی-همبستگی در بین کلیه معلمان تربیت بدنی استان البرز انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که کانون کنترل بیرونی با اخلاق سازمانی رابطه معنادار و معکوس و کانون کنترل درونی با اخلاق سازمانی، رابطه معنادار و مستقیم دارند. بین اخلاق سازمانی و رضایت شغلی رابطه معنادار و مثبت وجود داشت و متغیر اخلاق سازمانی بهترین پیش‌بینی کننده رضایت شغلی بود. هنگامی که بینش کارکنان نسبت به فضای سازمان یک بینش مبتنی بر عدالت و اخلاق باشد و افراد دارای مرکز کنترل درونی باشند این امر موجب بالا رفتن رضایت افراد از شغل و محیطی که در آن به کار مشغولند، می‌شود. رضایت شغلی می‌تواند نتیجه رفتار اخلاقی در محل کار باشد که افزایش بهره‌وری را در سازمان به همراه خواهد داشت. کیم و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۱۷) پژوهشی با عنوان "بررسی ارتباط بین مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمانی

<sup>۱</sup> . Kim et al



و پیامدهای درونی آن" را انجام دادند. نتایج نشان داد که ادراک مسئولیت پذیری اجتماعی شرکت تأثیر مثبتی بر کیفیت زندگی کاری، تعهد، و رفتار شهروند سازمانی دارد و در نهایت عملکرد شغلی کارکنان را افزایش می دهد.

همچنین پژوهش‌های خارجی نیز مورد بررسی قرار گرفتند که از جمله آن‌ها، اسرار الحق و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۱۷) پژوهشی با عنوان "ارتباط بین مسئولیت‌پذیری شرکت، رضایت شغلی و تعهدسازمانی: مورد آموزش عالی پاکستان" انجام دادند. نتایج نشان داد که مسئولیت‌پذیری شرکت ارتباط قابل توجهی با رضایت شغلی و تعهدسازمانی داشته است. با این حال بین بعضی از مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی با برخی از ابعاد رضایت شغلی ارتباط ناچیزی داشت. بنابراین دانشگاه‌ها باید ترغیب کنند تا با جامعه تعامل داشته باشند و دولت‌مردان و شرکت‌ها به واسطه مسئولیت‌پذیری اجتماعی فعالیت‌های عالی و پایداری انجام دهند. مزاری علمی و دشت بزرگی<sup>۲</sup> (۲۰۱۶) پژوهشی با عنوان "رابطه رفتار نوع‌دوستانه، همدلانه حس، و مسئولیت اجتماعی با شادی در میان دانشجویان دانشگاه" انجام دادند. نتایج نشان داد که ارتباط معنی‌داری بین شادی، رفتار نوع‌دوستانه حس همدلانه، و مسئولیت اجتماعی. علاوه بر این، افراد شاد دارای رفتار با همکاری بیشتر و با محل اقامت خود رضایت بیشتری دارند. گلوچ مانوا<sup>۳</sup> (۲۰۱۵) در باب اهمیت اخلاق در حرفه‌ی معلمی یک‌سری وظایفی برای معلمان برمی‌شمارد که عبارتند از: سنجش و ارزیابی، اعلام زمان کلاس‌ها، شروع شدن به موقع کلاس‌ها، دادن کمک و نصیحت به معلمان در صورت لزوم، رشد دادن دانش آموزان از نظر شناختی، عقلانی و اخلاقی، انجام تقدیرهای به جا و وضع قوانین مناسب با در نظر گرفتن نیاز دانش آموزان و اطمینان از عدم تغییر آن‌ها از جانب معلمان. بهروزی و همکاران (۲۰۱۴) پژوهشی با عنوان "عوامل فردی و سازمانی مؤثر بر اخلاق حرفه‌ای: کارکنان اداره گمرک بوشهر: انجام دادند. نتایج نشان داد که تفاوت معناداری بین اخلاق حرفه‌ای کارکنان و نوع اشتغال و تجربه آن‌ها وجود دارد. همچنین، تفاوت معنی‌داری بین مسئولیت‌پذیری، وظیفه‌شناسی، انصاف و عدالت، برتری جویی، احترام به دیگران، احترام به ارزش‌ها با اخلاق حرفه‌ای وجود دارد.

گلوچ مانوا (۲۰۱۵) پژوهشی با عنوان "اهمیت اخلاق در حرفه‌ی معلمی" انجام داد. نتایج نشان داد که هر معلمی باید سطح یکسانی از مقام و منزلت را به هر شخص به‌عنوان یک فرد در شروع درس نشان دهد. احترام به مقام دانش‌آموز باید از طریق انجام دادن به تعهدات

1. Asrar-ul-Haq

2. Meyzari & Dasht Bozorgi

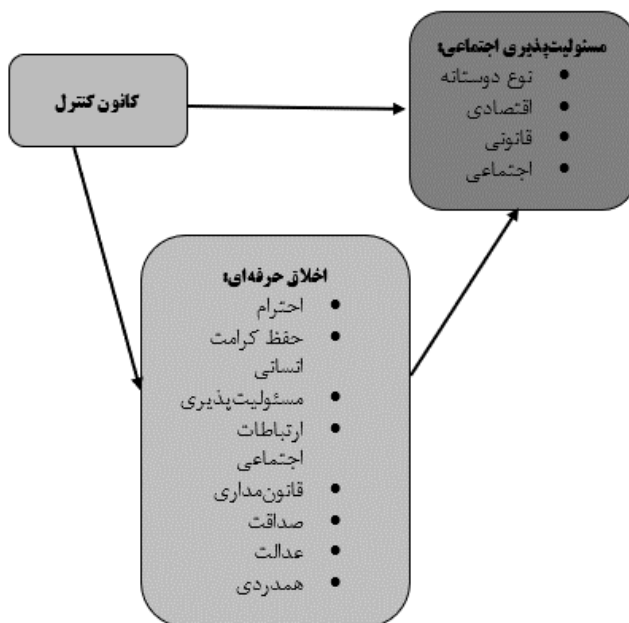
3. Gluchmanova

حرفه‌ای آشکار گردد؛ یکی اینکه در آغاز دانش‌آموزان را از جزئیات مطالعه، معیار ارزیابی، مدت دوره تحصیلی و غیره، روشن نماید. هر درس یا سمیناری به موقع شروع شود، و دانش‌آموزان را با کمک یا نصیحت در موارد لزوم آماده نماید. معلمان باید در همه سطوح آموزش نسبت به پیشرفت شناختی، فکری و اخلاقی دانش‌آموزانشان مطمئن شوند و نسبت به آن‌ها نشان دهند. نگه‌داشتن دانش‌آموزان در راستای قوانین و درخواست انجام تعهدات دانش‌آموزان و اطمینان دادن به عدم تغییر در دوره سال تحصیلی فقط از طریق تصمیمات خودسرانه معلم است. یحیی‌زاده جلودار و لطفی‌گودرزی (۲۰۱۲) پژوهشی با موضوع پیش‌بینی کانون کنترل معلمان و عملکرد شغلی در بین معلمان مدارس متوسطه انجام دادند. یافته‌های این مطالعه نشان داد که عملکرد شغلی معلمان رابطه مثبت و معنادار با منبع کنترل (داخلی) و ارتباط منفی با منبع کنترل (بیرونی) بود. با توجه به یافته‌ها، منبع کنترل درونی، عاملی است که نقش قابل توجهی در عملکرد شغلی افراد دارد.

بلوگ<sup>۱</sup> (۲۰۱۱) در پاسخ به دغدغه‌ی یکی از معلمان مبنی بر این که نمی‌تواند رفتار درست و اشتباه را در ارتباط با دانش‌آموزان، والدین و همکاران از منظر اخلاقی تشخیص دهد، پنج هنجار اخلاقی معرفی می‌نماید: هنجارهای میان‌فردی، هنجارهای بین‌حرفه‌ای که ناشی از وظایف هستند (این هنجارها وابسته به اهداف و اصول آموزش و پرورش کودکان می‌باشند)، هنجارهای آموزشگاهی، هنجارهای اجتماعی و فرهنگی که تعیین می‌کنند چه چیزهایی در زمینه‌ی کاری مهم و مناسب هستند، مانند وفاداری نسبت به همکاران و هنجارهای خودحمایتی که موجب رشد فرد می‌شوند. علاوه بر این، محقق از تحلیل تعارض-های معلمان پنج ارزش اخلاقی را استخراج می‌نماید، که عبارتند از: حفاظت دانش‌آموزان در برابر آسیب‌های جسمی و روحی، احترام به امانت‌داری، احترام به استقلال فردی، انصاف و صداقت و راستگویی. تلمن<sup>۲</sup> (۱۹۹۰) پژوهشی با عنوان "گرایش اخلاق حرفه‌ای دانشجویان مهندسی عمران در تعاون" انجام داد. نتایج نشان داد که جهت‌گیری اخلاقی دانش‌آموزان از گرایش مبتنی بر قانون به گرایش مبتنی بر عمل تغییر می‌کند به خاطر اینکه آن‌ها از طریق برنامه‌های تعاونی ترقی پیدا می‌کنند و آن‌ها گرایش‌های اخلاقی متفاوتی را برای مفاهیم اصلی اخلاقی ابراز می‌کنند.

1. bulloug

2. Tolman



شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

با توجه به تعاریف، مولفه‌ها و پژوهش‌هایی که پیش از این مورد بررسی قرار گرفت این سوال مطرح می‌شود که ابعاد اخلاق حرفه‌ای، قابلیت پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی را دارد؟ کانون کنترل بر اخلاق حرفه‌ای تأثیرگذار است؟ کانون کنترل بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی تأثیرگذار است؟ اخلاق حرفه‌ای بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی تأثیرگذار است؟ کانون کنترل با میانجی‌گری اخلاق حرفه‌ای بر مسئولیت اجتماعی تأثیرگذار است؟

### روش پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به نحوه گردآوری داده‌ها از نوع همبستگی (مدل‌یابی معادلات ساختاری)، و با توجه به هدف از نوع کاربردی است. جامعه آماری پژوهش، شامل کلیه معلمان زن و مرد ناحیه یک و دو شهری (۱۶۰ نفر) می‌باشد. در پژوهش حاضر از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب استفاده شد. حجم آماری با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران و با خطای ۰.۰۶، ۲۱۸ نفر محاسبه شد.

در پژوهش حاضر، به منظور جمع‌آوری داده‌ها از سه پرسشنامه استفاده شده است: الف) پرسشنامه مسئولیت‌پذیری اجتماعی کارول (۱۹۹۹) با چهار بعد: قانونی، اقتصادی، اخلاقی و نوع‌دوستانه است. پایایی ابعاد تشکیل‌دهنده به ترتیب، ۰/۷۷، ۰/۶۶، ۰/۶۸، ۰/۵۰ به دست آمده است. پایایی کل پرسشنامه نیز ۰/۹۱ بدست آمده است. ب) پرسشنامه اخلاق حرفه‌ای حسینی (۱۳۹۳) با ۸ مؤلفه شامل: صداقت، عدالت، احترام، مسئولیت‌پذیری، قانون‌مداری، ارتباطات اجتماعی، حفظ کرامت‌انسانی و همدردی می‌باشد که در تحلیل مدل مؤلفه صداقت حذف شد. پایایی مؤلفه‌های آن به ترتیب، ۰/۷۲، ۰/۵۰، ۰/۹۰، ۰/۹۳، ۰/۸۵، ۰/۸۶، ۰/۹۴، ۰/۹۰ بدست آمده است. هم‌چنین ضریب پایایی کل پرسشنامه ۰/۹۶ بدست آمده است. ج) پرسشنامه کانون کنترل: برای اندازه‌گیری کانون کنترل نیز از مقیاس کانون کنترل راتر (۱۹۶۶) استفاده شده است. ضریب پایایی این پرسشنامه ۰/۸۴ بدست آمده است. روایی محتوایی ابزارها با استفاده از نظر تخصصی استاد محترم، و روایی سازه با استفاده از مدل‌یابی معادلات ساختاری تأیید شد.

### یافته‌ها

در پژوهش حاضر، آمار جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان مولفه جنس: ۷۳/۹ درصد از پاسخ‌دهندگان زن و ۲۳/۴ درصد از پاسخ‌دهندگان مرد؛ مولفه سطح تحصیلات: ۹/۲ درصد فوق‌دیپلم، ۴۳/۶ درصد کارشناسی، ۳۶/۷ درصد کارشناسی ارشد و ۵/۵ درصد دکتری؛ مولفه ناحیه مدارس: ۴۸/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان از ناحیه دو و ۵۱/۴ درصد از پاسخ‌دهندگان از ناحیه یک آموزش و پرورش شهری می‌باشند.

در گام اول تحلیل‌های استنباطی از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف، جهت بررسی نرمال بودن توزیع داده‌ها استفاده شد و نتایج بیانگر نرمال بودن داده‌ها بود و لذا در ادامه از آزمون‌های پارامتریک استفاده شده است. جهت پاسخ‌گویی به سؤال اول پژوهش از رگرسیون همزمان استفاده شده است. نتایج نشان داد از میان مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای، عدالت و مسئولیت‌پذیری با مسئولیت‌پذیری اجتماعی همبستگی چندگانه معنی‌داری دارند. مقدار بتا نشان داد که عدالت، ۵۰ درصد و مسئولیت‌پذیری، قابلیت پیش‌بینی ۴۲ درصد از مسئولیت‌پذیری اجتماعی را داشته است.

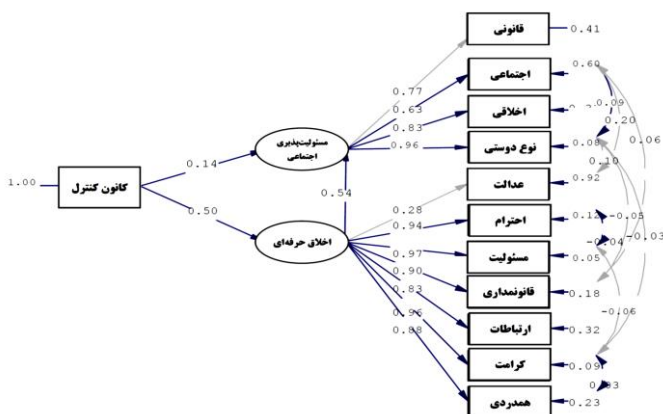
جدول شماره ۱: نتایج تحلیل رگرسیون هم‌زمان بین مؤلفه‌های اخلاق حرفه‌ای و مسئولیت‌پذیری اجتماعی

| متغیر ملاک            | متغیر پیش‌بین | مقدار بتای استاندارد | مقدار ثابت | R <sup>2</sup> | مقدار t | سطح معناداری |
|-----------------------|---------------|----------------------|------------|----------------|---------|--------------|
| مسئولیت‌پذیری اجتماعی | عدالت         | ۰/۵۰                 | ۵۸/۵۳      | ۰/۶۴           | ۵/۴۷    | ۰/۰۰۰        |
|                       | احترام        | ۰/۱۷                 |            |                |         | ۰/۳۱۲        |
|                       | مسئولیت       | ۰/۴۲                 |            |                |         | ۰/۰۱۰        |
|                       | قانون‌مداری   | -۰/۲۱                |            |                |         | ۰/۲۱۳        |
|                       | ارتباطات      | -۰/۰۷                |            |                |         | ۰/۲۹۶        |
|                       | کرامت انسانی  | -۰/۱۲                |            |                |         | ۰/۳۹۳        |
|                       | همدردی        | ۰/۰۳                 |            |                |         | ۰/۶۱۳        |
|                       | صداقت         | ۰/۰۹                 |            |                |         | ۰/۴۲۳        |

جهت بررسی سؤالات دو تا پنچ، از روش الگویابی معادلات ساختاری و نرم‌افزار لیزرل استفاده شده است (جدول ۲، نمودار ۱). پس از حذف خطاهای کوواریانس، بررسی شاخص‌های برازندگی نشان می‌دهند که مدل از برازش نسبتاً خوبی برخوردار است.

جدول شماره ۲: شاخص‌های برازش مدل کانون کنترل، اخلاق حرفه‌ای و مسئولیت‌پذیری اجتماعی

| شاخص برازندگی    | $\chi^2/df$ | SRMR  | RFI  | GFI  | RMSEA | NFI  | NNFI | IFI  |
|------------------|-------------|-------|------|------|-------|------|------|------|
| دامنه پذیرش      | 1-5         | >0.05 | >0.9 | >0.9 | <0.08 | >0.9 | >0.9 | 0-1  |
| مقدار محاسبه شده | ۲/۳۶        | ۰/۰۴۹ | ۰/۹۶ | ۰/۹۲ | ۰/۰۷۹ | ۰/۹۷ | ۰/۹۸ | ۰/۹۸ |

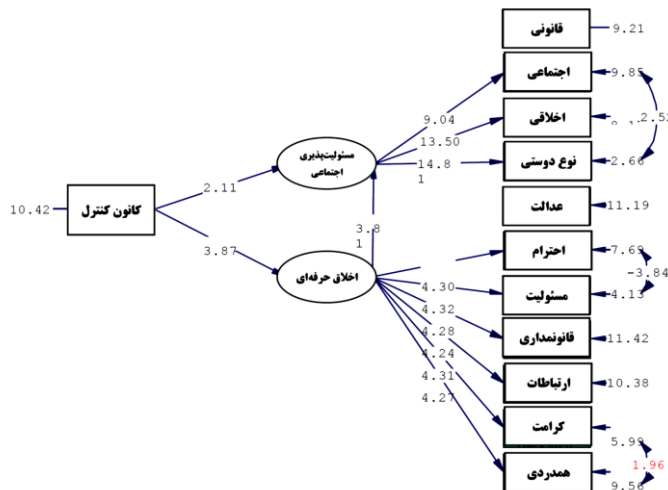


Chi-Square=115.75, df=49, P-value=0.00000, RMSEA=0.079

نمودار ۱. مدل ساختاری کانون کنترل، اخلاق حرفه‌ای و مسئولیت‌پذیری اجتماعی (ضرایب مسیر)

جهت بررسی معنادار بودن روابط بین متغیرها از آماره آزمون  $t$  یا همان  $t$ -value استفاده شد. از آنجا که معناداری در سطح خطای  $0/05$  بررسی شده، بنابراین اگر میزان مقادیر حاصله با آزمون  $t$ -value از  $\pm 1.96$  کوچکتر محاسبه شود، رابطه معنادار نیست. مقدار آزمون  $t$  محاسبه شده میان کانون کنترل و مسئولیت‌پذیری اجتماعی ( $2/11$ ) و اخلاق حرفه‌ای ( $3/87$ ) به دست آمده که در سطح  $0/05$  معنادار است. همچنین میزان  $t$  محاسبه شده بین اخلاق حرفه‌ای و مسئولیت اجتماعی ( $13/8$ ) و رابطه غیرمستقیم کانون کنترل با مسئولیت اجتماعی از طریق اخلاق حرفه‌ای ( $6/03$ ) بدست آمد (نمودار ۲).

بر این اساس، کانون کنترل بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی ( $\gamma=0/14$ )، اخلاق حرفه‌ای ( $\gamma=0/50$ ) و به طور غیرمستقیم از طریق اخلاق حرفه‌ای بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی ( $\gamma=0/06$ ) تأثیر داشته است. همچنین اخلاق حرفه‌ای نیز به طور مستقیم بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی ( $\beta=0/54$ ) تأثیرگذار بوده است (جدول ۳).



Chi-Square=115.75, df=49, P-value=0.00000, RMSEA=0.079

نمودار ۱. مدل ساختاری کانون کنترل، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و اخلاق حرفه‌ای (مقادیر تی)

جدول شماره ۳: مسیرهای بررسی شده در مدل

| ضریب مسیر      | مقدار آماره<br>آزمون | مسیر  |
|----------------|----------------------|---|
| مستقیم ۰/۱۴    | **۲/۱۱               | کانون کنترل ← اخلاق حرفه‌ای                         |
| مستقیم ۰/۵۰    | **۳/۸۷               | کانون کنترل ← مسئولیت‌پذیری اجتماعی                 |
| مستقیم ۰/۵۴    | **۱۳/۸               | اخلاق حرفه‌ای ← مسئولیت‌پذیری اجتماعی               |
| غیرمستقیم ۰/۰۶ | **۶/۰۳               | کانون کنترل ← اخلاق حرفه‌ای ← مسئولیت‌پذیری اجتماعی |

\*\* معنی داری سطح ۰/۰۱ (p<0/01) \* معنی داری سطح ۰/۰۵ (p<0/05)

### بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان داد که از میان ابعاد اخلاق حرفه‌ای، مسئولیت‌پذیری و عدالت قابلیت پیش‌بینی مسئولیت‌پذیری اجتماعی را داشته است. در تبیین نقش پیش‌بین‌کنندگی مولفه مسئولیت‌پذیری بر روی مسئولیت‌پذیری اجتماعی همان‌طور که جاکلین و همکارانش<sup>۱</sup> (۲۰۰۷) مطرح نمودند، فردی که مسئولیت‌پذیری دارد، احتمالاً در نظر خواهد گرفت که چطور انتخاب و تصمیماتش بر دیگران در جامعه تأثیر می‌گذارد، سروش (۱۳۹۱) نیز ادعان داشت هر چه مسئولیت‌پذیری فرد بیشتر باشد، رفتار نوع‌دوستانه بیشتر انجام خواهد داد. شاهین‌مهر و حسنی (۱۳۹۴) نیز عنوان نموده‌اند، سازمان‌ها با افزایش توجه به مباحث اخلاقی ارتقای مسئولیت‌اجتماعی را به دنبال خواهند داشت، به عبارتی دیگر سازمان‌ها من جمله سازمان آموزش و پرورش و معلمان با رعایت کردن و مبنا قرار دادن استانداردها و اصول اخلاق- حرفه‌ای در جهت ارتقای مسئولیت‌اجتماعی، بسترهای لازم را فراهم نمایند. همچنین قاسم-زاده و همکاران (۱۳۹۳) بر این عقیده‌اند که اخلاق حرفه‌ای در نگاه راهبردی، مسئولیت‌پذیری سازمان در قبال حقوق همه عناصر محیطی اعم از داخلی و خارجی است و پیشنهاد می‌کند که برای افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی معلمان می‌بایست متمرکز بر اخلاق حرفه‌ای باشند. مسئولیت‌پذیری اجتماعی بدین معناست که فرد نسبت به شرایط محیطی خود با اخلاق و با حساسیت رفتار کند. مسئولیت‌پذیری فردی پیش‌نیاز مسئولیت‌پذیری اجتماعی است (کشمی کمر، ۱۳۹۴).

<sup>۱</sup> Jackling & et al

در تبیین و چرایی نقش پیش‌بینی‌کنندگی مولفه عدالت بر روی مسئولیت‌پذیری اجتماعی، اینکه چرا از بین مولفه‌های اخلاق حرفه‌ای، عدالت نقش مهمی در مسئولیت‌پذیری معلمان دارد، شاید بتوان گفت عدالت از مولفه‌هایی است که جز شعارهای جهانی محسوب می‌شود و در صدر هدف‌های اولیه همه بعثت‌های الهی بوده و نمی‌توان برای آن طول عمر و تاریخ مصرف فرض کرد؛ زیرا فطرت بشر در همه عصرها با آن سرشته است و همه جا و همه وقت به عنوان فرضیه‌ای مهم در جوامع گوناگون بوده است (بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، ۱۳۹۷). در باب عدالت نیز عباسی (۲۰۰۸)، به خطبه‌ای از حضرت امیر اشاره می‌نماید که نقش پرواضح عدالت در کارهای اجتماعی را بیانگر است: «گشایش کارهای اجتماعی در عدالت است ...». راولز نیز در کتاب نظریه عدالت خود بحث مفصلی در رابطه با اخلاق و مسئولیت‌های اجتماعی دارد. وی در رابطه با عدالت اجتماعی به سه اصل اعتقاد دارد: ۱. هر شخص نسبت به کل سیستم اجتماعی حقوق مساوی دارد؛ ۲. هر نوع نابرابری اجتماعی و اقتصادی باید به نفع محروم‌ترین طبقات برنامه‌ریزی شود؛ ۳. هر اداره، شغل، یا موقعیتی باید به عنوان یک فرصت برابر عادلانه بر روی همگان گشوده شود (راولز، ۱۹۷۱؛ به نقل از میرکمالی، ۱۳۸۲). از این رو زمانی می‌توان ادعا کرد که معلمان دارای مسئولیت‌اجتماعی هستند که مقید به رعایت اخلاق حرفه‌ای باشند، به عبارتی دیگر از آن جایی که اخلاق حرفه‌ای نقش پیش‌بینی‌کننده در مسئولیت‌اجتماعی دارد، برای ترغیب معلمان جهت فعالیت‌های اجتماعی و تحریک حس مسئولیت‌پذیری آنها نسبت به جامعه بایستی در درجه اول به بعد فردی افراد توجه نموده و حس مسئولیت‌پذیری و احساس عدالت را در درون‌شان ارزیابی نمود. لازمه مسئولیت‌پذیری بودن معلمان در سطح اجتماعی این است که آنها در برابر اقدامات و تصمیمات خود مسئول و پاسخگو بوده و همواره از روی انصاف و عدالت قضاوت نمایند.

از دیگر نتایج پژوهش حاضر می‌توان به تأثیرگذاری کانون کنترل بر اخلاق حرفه‌ای اشاره نمود. در همین راستا نوربخش و راشدی (۱۳۹۳) به این مسئله نیز اذعان دارند که یکی از مواردی که می‌تواند بر روی اخلاق کارکنان یک سازمان اثرگذار باشد، ویژگی‌های شخصیتی افراد است که از میان نقش کانون کنترل نیز قابل توجه است. افراد با کنترل بیرونی کمتر مسئولیت پیامدهای کارهای خود را می‌پذیرند و کمتر بر کنترل‌کننده‌های درونی رفتار خوب و بد تکیه دارند و افرادی که کانون کنترل درونی دارند، بیشتر به برهان اخلاقی پایبندند و از کار خود بیشتر رضایت دارند. همچنین عمیدی مظاهری (۱۳۹۲) بر این باور است که درونی بودن کانون، مسئولیت‌پذیری را به عنوان یک مؤلفه مهم در اخلاق حرفه‌ای را در افراد زنده می‌کند.



رعایت اخلاق حرفه‌ای توسط افراد تحت تأثیر نوع نگرش و اعتقاد افراد در اینکه مسائل را به درون خود نسبت دهند یا به عوامل بیرون از خود است، به بیان دقیق‌تر افرادی موفق به رعایت اخلاق حرفه‌ای نسبت به خود و دیگران می‌شوند که تفسیر آنها از عوامل به وجودآورنده مسائل و موقعیت‌های اخلاقی، به درون خود فرد بازگردد. افرادی با کانون کنترل درونی، بیشتر خود را ملزم به رعایت اخلاق می‌دانند و در توجیه اتفاقات به جای آن که دیگری را مقصر بدانند، خود را نشانه می‌گیرند.

از دیگر نتایج پژوهش حاضر تأثیر اخلاق حرفه‌ای بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. انسان برای بقای نوع خود و نیز برای دستیابی به کمال، نیازمند زندگی اجتماعی است و براساس پیوستگی منطقی، هر آنچه مسئولیت نسبت به خود دارد، ضرورتاً به تعهد او نسبت به زندگی و جامعه نیز منجر می‌شود (پورکریمی و برهمن، ۱۳۹۸). خروجی مدل معادلات ساختاری در پژوهش مهاجران و شهودی (۱۳۹۳) همسو با نتیجه پژوهش محقق بوده است. به گونه‌ای که در رابطه با تأثیرگذاری اخلاق حرفه‌ای بر مسئولیت اجتماعی، نتایج نشان دادند که اخلاق حرفه‌ای دارای اثر مستقیم، مثبت و معنی‌دار بر مسئولیت اجتماعی می‌باشد. محققان مذکور بیان می‌دارند زمانی که اخلاق حرفه‌ای را در کارشان رعایت نمایند، این رعایت اخلاقیات به نوعی باعث می‌شود که آنها خود را در قبال مراجعان و به طور کلی تمام افراد جامعه مسئول بدانند و انجام وظایف خود را صرفاً منوط به داخل سازمان در نظر نگیرند. نتایج پژوهش سرمدی و شالباف (۱۳۸۶) نیز مؤید ارتباط اخلاق حرفه‌ای با مسئولیت‌پذیری است. همان‌گونه که قبلاً نیز اشاره شد لازمه مسئولیت در قبال دیگران و احساس پاسخگویی زمانی حاصل می‌شود که افراد از درون این حس را در خود پرورش داده و در بعد فردی تمرین نمایند تا اینکه به طور کلی نسبت به جامعه مسئولیت‌پذیر بود. افرادی که در برابر جامعه مسئولیت-اجتماعی دارند و نسبت به اطرافیان خود بی‌تفاوت نیستند، فردی هستند که خود را ملزم به رعایت اخلاق حرفه‌ای می‌نمایند. قموشی و همکاران (۱۳۹۸) در پژوهش خود نشان دادند که از میان مولفه‌های شایستگی اخلاقی، مولفه شایستگی اخلاقی نسبت به دیگران، که در واقع اساس ارتباط بین فردی را شکل می‌دهد، قابلیت پیش‌بینی فضیلت سازمانی دارد. به بیان دیگر، می‌توان گفت شایستگی اخلاقی نسبت به دیگران، به نوعی اشاره به مسئولیت‌پذیری اجتماعی افراد دارد که در پژوهش مذکور نشان داده شد از اهمیت بسیاری برخوردار است.

و در نهایت آخرین یافته پژوهش اشاره به تأثیرگذاری کانون کنترل به صورت مستقیم و همچنین با میانجی‌گری اخلاق حرفه‌ای بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. طبق بررسی‌های

به عمل آمده پژوهشی که این سه متغیر را با هم بررسی نماید یافت نشد. نظر به نتایج مذکور می‌توان بیان کرد اولاً کانون کنترل مستقیماً بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی معلمان اثر می‌گذارد. از آن جا که مسئولیت‌پذیری اجتماعی، به نوعی پاسخ‌گویی از اقدامات پیش‌آمده نسبت به دیگران و جامعه هست، درجه مسئولیت‌پذیری فرد تحت تأثیر کانون کنترل فرد است به این معنا که اینکه فرد علل رویداد را مربوط به خود می‌داند و در کسب موفقیت یا تجربه شکست خود را مسئول می‌داند یا اینکه از زیر بار مسئولیت وقایع شانه خالی می‌کند و در توجیه آنها به بخت و اقبال و شانس متوسل می‌شود. بیرهوف (۱۳۸۴)، نیز استدلال می‌کند که در مسئولیت‌پذیری اجتماعی نوعی کنترل درونی بر فرد حاکم گشته است (کوهی، ۱۳۹۵). پاف (۱۹۹۳) نیز مدعی است که افراد با کانون کنترل درونی برای اعمال خود قبول مسئولیت می‌کنند که این قبول مسئولیت خود به خود موجب پذیرش مشکل و در نتیجه نهایی موجب حل مشکل خواهد شد. فراهانی (۱۳۷۸) نیز مطرح می‌کند که افراد دارای کانون کنترل درونی هم برای خود مسئولیت قائل‌اند و هم برای دیگران (به نقل از ولیوند زمانی، ۱۳۸۵). به بیان دیگر مسئولیت‌پذیری یک تعهد و الزام درونی از سوی فرد برای انجام مطلوب تمامی فعالیت‌هایی است که بر عهده وی گذاشته می‌شود (موسوی، ۱۳۹۰؛ به نقل از کرمی و همکاران، ۱۳۹۶). رضایی کلانتری (۱۳۹۷) نیز در تبیین یافته‌های پژوهش خود مطرح کرد که معلمانی دارای کنترل درونی رفتار خود را تحت تأثیر نیروهای درونی می‌دانند و مسئولیت اخلاقی اعمال خود را می‌پذیرند. سبب درک و پذیرش مسئولیت نسبت به پیامدهای اعمال خویش تعهد اخلاقی بالایی برخوردارند. از سوی دیگر رابطه بین منبع کنترل و اخلاق حرفه‌ای می‌تواند به این مسئله مربوط باشد که معلمانی که دارای منبع کنترل درونی هستند موفقیت در آموزش را در مرحله اول به توانایی خود نسبت می‌دهند. در مرحله دوم این توانایی را به تمام عملکردهای حرفه‌ای خود تعمیم می‌دهند و این مسئله باعث می‌شود افراد دارای منبع کنترل درونی عملکرد حرفه‌ای بهتری دارند و کمتر تحت نفوذ دیگران قرار می‌گیرند، برای مهارت‌ها و پیشرفت‌های حرفه‌ای خود ارزش والاتری قائل‌اند و نسبت به قرینه‌های محیطی که می‌توانند برای هدایت رفتار خود از آنها استفاده کنند، هوشیارانه‌تر عمل می‌کنند. این مطلب موید این نکته است که منبع کنترل درونی به اخلاق حرفه‌ای بالاتر منجر شود از طرف دیگر موضع کنترل بیرونی می‌تواند بر توانایی ادراک در سازش و احتمالاً تغییر محیط تأثیر بگذارد. افراد با کنترل بیرونی کمتر مسئولیت پیامدهای کارهای خود را می‌پذیرند و بیشتر به استفاده از برهان اخلاقی در تصمیم‌گیری‌های خود پایبندند. معلمانی که امتیاز منبع کنترل بیرونی‌شان

بالاست، در مقایسه با افرادی که منبع کنترل درونی بالایی دارند، از کارشان در سازمان آموزشی رضایت چندانی نداشته و با محیط کار چندان سرسازش ندارند.

دوماً، کانون کنترل به طور غیر مستقیم و با میانجی گری اخلاق حرفه ای نیز بر مسئولیت- اجتماعی تأثیر گذار است. نتایج نشان داد بین اخلاق حرفه ای و مسئولیت پذیری ارتباط مثبت و معنی داری وجود دارد و به نوعی اخلاق حرفه ای می تواند مسئولیت پذیری اجتماعی معلمان را پیش بینی نماید. تأیید نقش میانجی اخلاق حرفه ای در رابطه بین کانون کنترل و مسئولیت- پذیری اجتماعی، منجر به پیدایش افقی تازه در کانون کنترل و مسئولیت پذیری اجتماعی می- گردد؛ به عبارتی، معلمان با کانون کنترل (درونی)، مقید به اصول اخلاق حرفه ای می باشند و در نتیجه مسئولیت پذیر اجتماعی بیشتری در حرفه شان دارند.

با توجه به نتایج پژوهش و نظر به اهمیت مسئله به ویژه در آموزش و پرورش و در میان معلمان، می بایست اقداماتی در جهت مسئولیت پذیری اجتماعی معلمان با در نظر گرفتن کانون کنترل (درونی) و اخلاق حرفه ای بردارند. تخلق به اخلاق و دارا بودن مکارم اخلاق به عنوان شاکله اصلی شکل گیری کانون کنترل درونی و مسئولیت پذیری اجتماعی است، از این رو پیشنهاد می شود سیاست گذاران و مدیران عالی و ارشد نظام آموزشی از طریق تدوین و ابلاغ سیاست ها، قانون گذاری، ساختار سازی، مدیران اجرایی از طریق برنامه ها و طرح هایی در جهت اخلاق مدار نمودن معلمان، تحریک احساس مسئولیت پذیری اجتماعی و با تمرکز بر کانون کنترل درونی اقدامات لازم را به عمل آورند.

## منابع و ماخذ

- احمدی آخوومه، محمد؛ سهامی، سوسن؛ رفاهی، ژاله؛ شمشیری، بابک (۱۳۹۲). ساخت و اعتباریابی پرسشنامه مسئولیت اجتماعی چندبعدی بر مبنای متون اسلامی. *روش ها و مدل های روان شناختی*. ۳ (۱۳)، ۹۹-۱۱۱.
- برزگر بفرویی، کاظم؛ اربابی، یونس (۱۳۹۴). رابطه بین منبع کنترل و تندیگی شغلی با رضایت شغلی در معلمان و کارکنان مدارس استثنایی. *تعلیم و تربیت استثنایی*. ۱ (۱۵)، ۲۴-۱۵.
- خواجه نوری، بیژن؛ مساوات، سیدابراهیم؛ ریاحی، زهرا (۱۳۹۳). رابطه سبک زندگی و مسئولیت پذیری فردی و اجتماعی (مطالعه موردی: نوجوانان دبیرستانی شیراز). *مجله جامعه پژوهی فرهنگی*. ۵ (۴)، ۳۶-۱۹.

- دشتی، محمد (۱۳۸۶). ترجمه *نهج البلاغه*. تهران: موسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمومنین<sup>(ع)</sup>
- سبحانی نژاد، مهدی؛ زمانی منش، حامد (۱۳۹۱). شناسایی ابعاد معلم اثربخش و اعتبار سنجی مؤلفه‌های آن توسط دبیران دوره متوسطه شهر یاسوج. پژوهش در برنامه‌ریزی درسی، ۹ (۲)، ۶۹-۸۱.
- شافعی، رضا؛ احمدی، کیومرث (۱۳۹۲). *مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمانی (مفاهیم، نظریه-ها، الگوها و کاربردها)*. تهران: سمت.
- شاهین مهر، بهار؛ حسنی، محمد (۱۳۹۴). مدل‌یابی روابط بین اخلاق حرفه‌ای و مسئولیت-اجتماعی با پاسخگویی سازمانی. *اخلاق در علوم و فناوری*، ۱۰ (۱)، ۳۷-۲۷.
- صفایی مقدم، مسعود و همکاران (۱۳۹۵). مبانی و اصول اخلاق اسلامی: ارتباط معلم با دانش‌آموزان. *مجله پژوهش نامه مبانی تعلیم و تربیت*، ۶ (۱)، ۴۵-۲۳.
- قاسم‌زاده، ابوالفضل؛ زوار، تقی؛ مهدیون، روح‌اله؛ رضائی، ادیبه (۱۳۹۳). رابطه اخلاق حرفه‌ای با مسئولیت اجتماعی و پاسخگویی فردی: نقش میانجی‌گر فرهنگ خدمتگزاری. *فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری*، ۹ (۲)، ۸-۱.
- قراملکی، احد فرامرز (۱۳۸۲). *اخلاق حرفه‌ای*. تهران: انتشارات قراملکی.
- قنبری، سیروس؛ بهرامی یسار، عاطفه (۱۳۹۵). مسئولیت‌پذیری اجتماعی (مطالعه موردی معلمان مدارس ابتدایی شهر همدان). *کنفرانس بین‌المللی مدیریت و حسابداری*. تهران، ایران.
- قهرمانی، محمد؛ آراسته نظر، زهرا؛ معمار، محمدعلی (۱۳۹۰). بررسی تأثیر منبع کنترل در فرسودگی شغلی آموزش‌یاران زن نهضت سوادآموزی شهر تهران. *مشاوره شغلی و سازمانی*، ۳ (۸)، ۶۹-۸۴.
- کریمی، احمد (۱۳۹۰). *مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دعای مکارم الاخلاق*. پژوهش‌های اخلاقی، ۱ (۴)، ۶۶-۴۷.
- میرکمالی، سید محمد (۱۳۹۲). *فلسفه مدیریت*. تهران: یسطرون.
- میرکمالی، سیدمحمد (۱۳۹۳). *رفتار و روابط در سازمان و مدیریت*. تهران: یسطرون.
- پورکریمی، جواد و برهمن، مریم (۱۳۹۸). شاخصه‌های انسان دانشگاهی متعهد (استاد دانشگاه) از منظر تربیت اسلامی. *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی*، ۲۷ (۴۴)، ۱۸۶-۱۶۵.
- پیران، منیره؛ ناستی‌زایی، ناصر (۱۳۹۵). رابطه سرمایه فکری و مسئولیت‌پذیری اجتماعی با رفتار اخلاقی اعضای هیأت علمی. *مجله آموزش در علوم پزشکی*، ۱۶ (۵)، ۴۶۴-۴۵۴.

- حاج خزیمه، مجتبی (۱۳۹۴). بررسی رابطه اخلاق حرفه ای معلمان و سلامت سازمانی در مدارس ابتدایی پسرانه دولتی شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تهران.
- حسینی، جواد (۱۳۹۳). بررسی رابطه اخلاق حرفه ای و کیفیت زندگی کاری اعضای هیئت علمی دانشگاه تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه تهران.
- راتستاین، ریچارد؛ جاکوبسن، ربکا (۲۰۰۹). اندازه گیری مسئولیت پذیری اجتماعی. (محمدجعفر جواد). آمریکا: انجمن نظارت و توسعه ی برنامه درسی آمریکا.
- رضایی کلانتری، مرضیه. (۱۳۹۷). بررسی رابطه خودکارآمدی و منبع کنترل با اخلاق حرفه ای معلمان پایه دوم ابتدایی. پژوهش های نوین علوم انسانی، ۲(۷)، ۱۴۳-۱۲۹.
- سرمدی، محمدرضا؛ شالباف، عذرا (۱۳۸۶). اخلاق حرفه ای در مدیریت کیفیت فراگیر. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۲(۳)، ۹۹-۱۱۰.
- سروش، مریم (۱۳۹۱). احساس مسئولیت فردی و اجتماعی، دیگرخواهی و اعتماد اجتماعی. جامعه شناسی کاربردی، ۲۳(۲)، ۱۹۳-۲۱۱.
- شفایی یامچلو، طاهره (۱۳۹۵). شناسایی وضعیت موجود مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر مدل والایس (مورد: دانشگاه تهران) براساس دیدگاه اعضای هیئت علمی و ارائه راهکار جهت بهبود آن. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- عباسی، آمنه (۲۰۰۸). مسئولیت اجتماعی در نهج البلاغه. اولین کنگره بین المللی فرهنگ و اندیشه دینی.
- عمیدی مظاهری، مریم؛ درزی، قاسم (۱۳۹۲). کانون کنترل انسان در قرآن با تأکید بر مفهوم جبر و اختیار. پژوهش های میان رشته ای قرآن کریم، ۴(۱)، ۱۲۶-۱۱۳.
- قهرمانی، جعفر (۱۳۸۳). تاثیر وسایل کمک آموزشی در تدریس و یادگیری. پیوند، ۲۹۵ و ۲۹۴، ۵۸-۶۱.
- کرمی، محمد؛ فلاوندی، حسن و قلعه ای، علیرضا. (۱۳۹۶). رابطه بین اخلاق حرفه ای، رهبری اخلاقی با مسئولیت پذیری اجتماعی در مدارس. مدیریت مدرسه، ۵(۱)، ۹۳-۱۱۲.
- کشمی کمر، زهرا (۱۳۹۴). مسئولیت پذیری اجتماعی و منبع کنترل. رشد مدیریت مدرسه، ۱۱۰، ۲۴-۲۵.
- کوهی، کمال (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سلامت سازمانی بر مسئولیت پذیری اجتماعی (مورد مطالعه: کارکنان دانشگاه تبریز). توسعه اجتماعی، ۱۰(۴)، ۳۳-۵۸.

- ملکی، لیلا؛ کریمی، مجید (۱۳۹۴). بررسی رابطه بین منبع کنترل (بیرونی و درونی) و فرسودگی شغلی معلمان شهرستان محمودآباد در سال تحصیلی ۱۳۹۳-۱۳۹۴. کنفرانس بین-المللی پژوهش در علوم رفتاری و اجتماعی.
- مهاجران، بهناز؛ شهودی، مریم (۱۳۹۳). مدلیابی ارتباط بین اخلاق حرفه‌ای و معنویت در کار با مسئولیت اجتماعی در میان پرستاران بیمارستان‌های دولتی شهر کرمانشاه. فصلنامه مدیریت پرستاری، ۳ (۲)، ۲۹-۲۰.
- میرکمالی، محمد. (۱۳۸۲). اخلاق و مسئولیت اجتماعی در مدیریت آموزشی. مجله روان-شناسی و علوم تربیتی، ۳۳ (۱)، ۲۲۱-۲۰۱.
- نصیری ولیک بنی، فخرالسادات؛ نویدی، پرویز (۱۳۹۵). رابطه بین اخلاق حرفه‌ای و چابکی سازمانی: نقش میانجی توانمندسازی شناختی. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۱۵ (۲)، ۶۸-۶۱.
- نودهی، حسن (۱۳۹۳). رابطه خودکنترلی و منبع کنترل با تعهدسازمانی در کارمندان اداره آموزش و پرورش سبزوار. فصلنامه پژوهش‌های رهبری و مدیریت آموزشی، ۱ (۱)، ۶۶-۵۰.
- نوربخش، پریش؛ راشدی، مه‌ری (۱۳۹۳). روابط کانون کنترل درونی و بیرونی و رفتار اخلاقی با رضایت‌شغلی. فصلنامه اخلاق در علوم و فناوری، ۹ (۱)، ۷-۱.
- نیکزاد، قمر (۱۳۹۳). شناخت تأثیر سرمایه اجتماعی بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی فرهنگیان جزیره کیش. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- ولیوند زمانی، حسین. (۱۳۸۵). ارتباط بین منبع کنترل و تعهد و مسئولیت‌پذیری افسران نزاجا. مدیریت نظامی، ۲۴، ۹۸-۸۵.
- Asrar-ul-Haq, M., Kuchinke, K. P., & Iqbal, A. (2017). The relationship between corporate social responsibility, job satisfaction, and organizational commitment: Case of Pakistani higher education. *Journal of Cleaner Production*, 142, 2352-2363.
- Banks, S. (2013). Negotiating personal engagement and professional accountability: Professional wisdom and ethics work. *European Journal of Social Work*, 16(5), 587-604.
- Behroozi, M., Qasemi, L., & Fadaiyan, B. (2014). Individual and Organizational Factors Affecting on the Professional Ethics: Staff of Bushehr Custom Main Office. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 143, 325-329.
- Bullough, R. V. (2011). Ethical and moral matters in teaching and teacher education. *Teaching and Teacher Education*, 27(1), 21-28.

- Gluchmanova, M. (2015). The Importance of Ethics in the Teaching Profession. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 176, 509-513.
- <https://b2n.ir/gaam2>
- Idowu, S. O., & Leal Filho, W. (2009). *Professionals' perspectives of corporate social responsibility*. Germany, Berlin: Springer.
- Jackling, B., Cooper, B. J., Leung, P., & Dellaportas, S. (2007). Professional accounting bodies' perceptions of ethical issues, causes of ethical failure and ethics education. *Managerial Auditing Journal*, 22(9), 928-944.
- Jeloudar, S. Y., & Lotfi-Goodarzi, F. (2012). Predicting Teachers' Locus of Control and Job performance among MA and BA Teachers Senior Secondary Schools. *International Journal of Humanities and Social Science*, 2(12), 248-252.
- Kim, H. L., Rhou, Y., Uysal, M., & Kwon, N. (2017). An examination of the links between corporate social responsibility (CSR) and its internal consequences. *International Journal of Hospitality Management*, 61, 26-34.
- McCarthy, S., Oliver, B., & Song, S. (2017). Corporate social responsibility and CEO confidence. *Journal of Banking & Finance*, 75, 280-291.
- Meyzari Ali, R., & Dasht Bozorgi, Z. (2016). The Relationship of Altruistic Behavior, Empathetic Sense, and Social Responsibility with Happiness among University Students. *Practice in Clinical Psychology*, 4(1), 51-56.
- Ren, P., Anthony, M., Chapman, B. P., Heffner, K., & Lin, F. (2017). Amygdala functional connectivity is associated with locus of control in the context of cognitive aging. *Neuropsychologia*, 99, 199-206.
- Sihem, B. (2013). Social Responsibility of Educators. *International Journal of Educational Research and Technology*, 4(1), 46-51.
- Terhart, E. (1998). Formalised codes of ethics for teachers: Between professional autonomy and administrative control. *European Journal of Education*, 33(4), 433-444.
- Tillman, R. (1990). "Professional Ethical Orientation of Civil Engineering Co-Op Students." *J. Prof. Issues in Engrg.*, 10.1061/(ASCE)1052-3928(1990)116:2(175), 175-187.